

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

**Vztah původních obyvatel k životnímu prostředí a jeho odraz
v mezinárodním právu**

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské

2014
VII. ročník

Autor: Marta Vančurová
Konzultant: JUDr. Karolína Žáková, Ph.D.

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VII. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 15. 4. 2014

.....
Marta Vančurová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Karolině Žákové, Ph.D., za ochotu ujmout se konzultování mé práce, za čas, který mi za tímto účelem poskytla, a za podnětné připomínky a poznámky k tématu, jakož i textu práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. Mezinárodní právní úprava vztahující se k původním obyvatelům.....	7
3. Právní aspekty vztahu původních obyvatel k životnímu prostředí	10
3.1 Právo na sebeurčení.....	11
3.2 Právo na kulturní integritu.....	13
3.3 Vlastnické právo.....	15
3.4 Právo na účast v rozhodovacích procesech a předchozí konzultaci	18
4. Tradiční ekologická znalost a její využití.....	21
4.1 Právní úprava tradiční ekologické znalosti v Nagojském protokolu.....	23
4.2 Využití tradiční ekologické znalosti pro předcházení a eliminaci dopadů klimatických změn	24
5. Závěr	25
6. Seznam použitých zdrojů.....	27

1. Úvod

Původní obyvatelé se již od dob, kdy první kolonizátoři vnikli na jejich území, snažili o zachování svého tradičního způsobu života a kultury, a s tím pro ně neodmyslitelně spojenou ochranu jimi obývaného území. Až v posledních desetiletích začalo mezinárodní společenství původní obyvatele uznávat jakožto samostatnou kategorii mezinárodního práva, poskytovat jim ochranu a přiznávat práva odrážející odlišnosti vyplývající především z jejich unikátního životního stylu.

Původní (nebo též domorodí) obyvatelé představují téměř 370 milionů lidí rozmístěných ve více než 70 různých zemích po celém světě¹. Pojem *indigenous peoples*, tedy přesně „původní národy“, který je pro označení původních obyvatel užíván na mezinárodní úrovni, nebyl dosud legálně definován. Jednou z nejpoužívanějších definic je definice obsažená ve Studii o problému diskriminace původních obyvatel (*Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations*), kterou v roce 1972 předložil José Martínez Cobo, pověřený k jejímu vypracování Subkomisí OSN pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin (*Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities*). V ní podává několik charakteristických rysů původních obyvatel:

1. původní obyvatelé navazují na domorodé komunity, které se vyvinuly na jimi tradičně obývaném území, přičemž tato historická kontinuita je dána buď shodností územní, společnými předky, kulturou jako takovou, jazykem či dalšími relevantními faktory;
2. odlišují se od okolní většinové společnosti;
3. jsou odhodláni svou kulturu i své území udržovat a přenést na budoucí generace a tím zachovat kontinuitu svého společenství.

Současně přiznává jednak právo původním obyvatelům, aby si oni sami rozhodli, který jedinec k nim patří, jednak svobodu jednotlivci pokládat se za příslušníka původních obyvatel, přičemž aby za něj mohl být považován, musí dojít k naplnění obou těchto předpokladů.²

Jako rozhodné faktory pro odlišení původních obyvatel od ostatních menšin je vyzdvihována jejich silná vazba k jimi tradičně obývanému území a přírodním zdrojům na něm se nacházejícím a skupinová povaha jejich práv, která se odráží především v jejich

¹ UN Permanent Forum On Indigenous Issues: *Who Are Indigenous Peoples* [online], 2009 [vid. 2014-04-14]. Dostupné na: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf.

² COBO, J.M. *Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations*, UN Doc.E/CN.4/Sub.2/1986/7, 1986/7, Add. 1-4.

koncepti kolektivního vlastnictví.³

Tradiční území původních obyvatel a přírodní zdroje na něm se nacházející tvoří neoddělitelnou součást života domorodých komunit, jejich víry i životní filozofie. Jejich přístup k přírodě přesahuje pojetí vztahu k životnímu prostředí, které je charakteristické pro moderní společnost a které staví na myšlence, že země, půda, rostlinstvo, živočišstvo či horniny představují objekt lidských činností – ať už se jedná o jejich využívání či ochranu. Původní obyvatelé s jejich tradičním územím pojí hluboká duchovní vazba - jedná se o jedinečnou symbiózu, kdy život původních obyvatel, jejich tradice, zvyky, rituály, životní události, světonázor, to vše je spjato s přírodou, která je bezprostředně obklopuje.

Představitelé jednotlivých kmenů ve svých projevech často poukazují na skutečnost, že nucené přesídlení znamená pro jejich komunity zničující ránu⁴. Jak uvedl Ailton Krenak, náčelník kmene Krenaků v Jižní Americe během veřejného slyšení před Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj (*World Commission on Environment and Development, WCED*) v roce 1985:

„Když nám vláda vzala naše země v údolí Rio Doce, chtěli nám dát jiné na odlišném místě. Ale stát, vláda, nikdy neporozumí tomu, že my nemáme jiné místo, kam bychom mohli jít. Jediné možné místo pro příslušníky kmene Krenaku, kde by mohli žít a znovu založit svou existenci, mluvit ke svým bohům, mluvit ke své přírodě, splétat své životy, je tam, kde nás bůh stvořil [...] Nejsme pitomí, abychom věřili tomu, že je pro nás možné žít někde jinde než tam, kde započal náš život.“⁵

Původní obyvatelé obývají velmi často území s největší koncentrací biologické rozmanitosti a současně s nejzranitelnějšími ekosystémy, jako jsou oblasti deštných pralesů, Arktidy, tunder, apod. Tato skutečnost je v souvislosti s těsným sepětím s jejich tradičním

³ Srov. MIRANDA, L.A. Indigenous Peoples as International Lawmakers, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 2010, roč. 32, č. 1, str. 243–247; BARSH, R.L. Indigenous Peoples. BODANSKY, D., BRUNEE, J., HEY, E. *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford: Oxford University Press, 2007, str. 834, 835; ANAYA, S.J. International human rights and indigenous peoples: The move toward the multicultural state, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, roč. 21, 2004, str. 13, 14.

⁴ Srov. METCALF, CH. Indigenous Rights and the Environment: Evolving International Law. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. II*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, WIESSNER, S. The Cultural Rights of Indigenous Peoples: Achievements and Continuing Challenges, *European Journal of International Law*, 2011, roč. 22, č. 1.

⁵ KRENAK, A., veřejná řeč Sao Paulo, 28.-29.10.1985. In: UN World Commission on Environment and Development: *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*, 1987, část II, kap. 4, oddíl III, čl. 69 (dostupné na <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>): „When the government took our land in the valley of Rio Doce, they wanted to give us another place somewhere else. But the State, the government will never understand that we do not have another place to go. The only possible place for the Krenak people to live and to re-establish our existence, to speak to our Gods, to speak to our nature, to weave our lives is where our God created us [...] We are not idiots to believe that there is possibility of life for us outside of where the origin of our life is.“ (překlad autorka).

územím vystavuje dvěma velikým hrozbám.

V první řadě se jedná o četné zásahy do jejich prostředí za účelem výstavby, těžby nerostných surovin či získávání jiných přírodních zdrojů, a provádění dalších činností ze strany státu či soukromých společností, které znečišťují a znehodnocují životní prostředí a které mohou být důvodem pro nucené vysídlování komunit původních obyvatel. Takovým zásahem může být i zřizování přírodních rezervací, které taktéž může vést k přesunům původních obyvatel z jejich tradičních území.

Současně jsou původní obyvatelé považováni za nejvíce zranitelné a ohrožené skupiny co se týče dopadu klimatických změn. Tato zranitelnost vyplývá z úzké vazby mezi jejich způsobem života a přírodou a z jejich závislosti na tradičních přírodních zdrojích, které se v důsledku klimatických změn stávají hůře dostupnými. Příkladem původních obyvatel již reálně zasažených klimatickými změnami jsou obyvatelé některých tichomořských ostrovů, k jejichž zaplavování dochází v důsledku zvyšování hladiny světových oceánů, či arktických oblastí, kde je závažným problémem především tání permafrostu.

Cílem této práce je analyzovat, jakým způsobem a do jaké míry je provázanost existence původních obyvatel a okolního životního prostředí reflektována v mezinárodním právu a jaké prostředky ochrany tradičního území a přírodních zdrojů mezinárodněprávní úprava poskytuje. V práci se rovněž zaměřím na úpravu tradiční ekologické znalosti na mezinárodní úrovni a její možné využití pro moderní společnost.

2. Mezinárodní právní úprava vztahující se k původním obyvatelům

Mezinárodní společenství bylo poprvé konfrontováno s problematikou původních obyvatel v roce 1923, kdy Levi Deskaheh, jeden z vůdců kanadského kmene Cayuga ze společenství původních obyvatelů Šest národů⁶, předstoupil před Společnost národů s požadavkem o pomoc při ochraně autonomních zájmů Šesti národů ve sporu s Kanadou, na který pohlížel jako na spor mezi různými národy. Jeho mise však byla neúspěšná a Společnost národů se, především kvůli negativnímu postoji některých vlivných států, odmítla jeho žádosti zabývat.⁷

Mezinárodní organizací, která se zaměřila na otázku původních obyvatel jako první,

⁶ Šest národů představuje skupinu šesti domorodých komunit žijících v Kanadě.

⁷ Srov. DREES, L.M. Introduction to Documents One through Five: Nationalism, the League of Nations and the Six Nation of Grand River, *Native Studies Review*, roč. 10, č. 1, 1995, str. 75-79 ; GRAHAM, L.M. FRIEDRICH, N. Indigenous Peoples, Human Rights, and the Environment, *Yale Human Rights and Environment Dialogues Spring 2011 Report*, 2011, str. 1.

byla Mezinárodní organizace práce (*International Labour Organization*, ILO). Již ve 20. letech 20. století vypracovala zprávy týkající se původních obyvatel, podrobněji se jimi začala zabývat v 50. letech, kdy na žádost států Jižní Ameriky vyhotovila několik podrobných studií.⁸ Její zjištění vedla v roce 1957 k přijetí Úmluvy o domorodém a kmenovém obyvatelstvu (*Indigenous and Tribal Populations Convention*)⁹, prvního mezinárodního dokumentu, který se plně zabýval otázkami původních obyvatel. Její přílišné zaměření na asimilaci a integraci původních obyvatel, stejně jako skutečnost, že původní obyvatelé nebyli nijak přizváni k procesu její tvorby, však vyvolaly mezi původními obyvateli spíše vlnu nevole. Následně tak byla roku 1989 částečně nahrazena Úmluvou o původních a kmenových národech (*Indigenous and Tribal Peoples Convention*, ITPC)¹⁰, která v současnosti představuje jediný právně závazný dokument vztahující se přímo k původním obyvatelům. Úmluva zaručuje ochranu sociálních i kulturních práv původních obyvatel, směřuje k udržení a rozvoji jejich odlišného způsobu života, jazyka, institucí, ekonomického rozvoje a zakotvuje zvláštní práva k jimi obývaným územím a přírodním zdrojům, jakož i povinnost smluvních států konzultovat s původními obyvateli všechna opatření, jež by se jich mohla přímo dotýkat.

Další mezinárodní institucí, na jejíž půdě dochází od 80. let 20. století k hlavnímu vývoji v záležitostech původních obyvatel, je Organizace spojených národů (*United Nations*). Roku 1982 byla založena Pracovní skupina OSN pro otázky původních obyvatel (*Working Group on Indigenous Populations*, WGIP), která byla roku 2007 nahrazena Expertním mechanismem pro práva původních obyvatel (*Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples*, EMRIP). Roku 2000 bylo ustaveno Stálé fórum pro otázky původních obyvatel (*Permanent Forum on Indigenous Issues*, PFII) jako přidružený orgán Ekonomické a sociální rady OSN (*United Nations Economic and Social Council*, ECOSOC). Současně u OSN působí Zvláštní zpravodaj pro práva původních obyvatel (*Special Rapporteur on the Rights of Indigenous Peoples*, SRRIP)¹¹. OSN taktéž podporuje zapojení původních obyvatel do činností jednotlivých institucí OSN, a to především prostřednictvím Dobrovolného fondu pro původní obyvatelé (*Voluntary Fund for Indigenous Peoples*, VFIP).

Mnohaleté společné úsilí zvláštních orgánů OSN, zástupců původních obyvatel, nevládních i mezivládních organizací a vlád jednotlivých států vyvrcholilo v roce 2007

⁸ Srov. BARSH, R.L. cit. pozn. 3, str. 832. Zprávy Mezinárodní organizace práce měly vést k objasnění narůstající nezaměstnanosti a chudoby ve velkých městech Jižní Ameriky. Bylo zjištěno, že tento stav je důsledkem vysídlování původních obyvatel z jejich tradičního území a jejich odchodu do velkých měst v pozici nezkušených a nevyučených pracovníků.

⁹ Úmluva má číslo 107 (*ILO Convention No. 107*).

¹⁰ Úmluvu má č. 169 (*ILO Convention No. 169*), k březnu 2014 ji ratifikovalo pouze 22 zemí (včetně většiny zemí Jižní Ameriky).

¹¹ V současné době je jím prof. James Anaya, který byl do funkce jmenován roku 2008.

přijetím Deklarace OSN o právech původního obyvatelstva (*UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UNDRIP*)¹². Byť se jedná o právně nezávazný dokument, obsahuje nejucelenější výčet práv původních obyvatel širokého spektra včetně práva na sebeurčení, práv na zachování jejich kultury a identity či práv týkajících se pro ně charakteristického vztahu k tradičnímu území.

Mezinárodní právo však nevěnuje původním obyvatelům pozornost pouze ve vztahu k ochraně jejich práv. Jedinečné soužití původních obyvatel s okolním životním prostředím poskytuje těmto komunitám značné ekologické znalosti. Jejich hodnotu a využitelnost v rámci trvale udržitelného vývoje si uvědomilo i mezinárodní společenství a v Deklaraci z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji (*Rio Declaration on Environment and Development, 1992*), přijaté na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (*United Nations Conference on Environment and Development, UNCED*) konané v roce 1992, byly státy vyzvány k podpoře původních obyvatel, jejich kultury a účasti při rozvojových aktivitách.¹³ Rok 1993 byl vyhlášen Valným shromážděním OSN jako Mezinárodní rok světového původního obyvatelstva s cílem „zlepšit spolupráci při řešení problémů dotýkajících se původních obyvatel, jako je oblast lidských práv, životního prostředí, rozvoje, vzdělání a zdraví.“¹⁴ Valné shromáždění OSN následně vyhlásilo Mezinárodní dekádu původních obyvatel světa v letech 1995-2004, která měla tuto spolupráci ještě posílit, v roce 2014 pak končí Druhá mezinárodní dekáda světového původního obyvatelstva, jež byla vyhlášena roku 2004.

Výstupem Konference v Rio de Janeiru byla i Úmluva o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity, CBD, 1992*), v jejíž preambuli je poukazováno na závislost původních obyvatel, jakož i způsobu jejich života, na přírodních zdrojích nacházejících se na jejich územích.¹⁵ Zvláštní pozornost je v Úmluvě věnována tradičním znalostem původních obyvatel, jejich ochraně i spravedlivému rozdělení zisku vyplývajících z jejich užití. Problematika tradičních znalostí v souvislosti s využíváním genetických zdrojů je dále rozpracována v Nagojském protokolu o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném rozdělení užitek plynoucích z jejich využívání k Úmluvě o biologické rozmanitosti (*The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair*

¹² Deklarace byla přijata Valným shromážděním OSN ve formě přílohy rezoluce A/RES/61/295. Práce na Deklaraci trvaly více než 30 let. Pracovní skupina pro otázky původních obyvatel začala připravovat návrh Deklarace již v roce 1985. Svou výslednou verzi textu předložila Výboru pro lidská práva v roce 1993, který následně vytvořil speciální pracovní skupinu zabývající se přímo návrhem Deklarace.

¹³ Princip 22, Deklarace z Rio de Janeiro.

¹⁴ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/RES/45/164, 1990, čl. 1: „*Strengthening international co-operation for the solution of problems faced by indigenous communities in areas such as human rights, the environment, development, education and health.*” (překlad autorka).

¹⁵ Preambule CBD zveřejněné pod č. 134/1999 Sb.

and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity, Nagojský protokol), přijatém v roce 2010 na 10. zasedání konference smluvních stran Úmluvy v Nagoji.

Na původní obyvatele – jako jednotlivce i skupiny – se vztahují i obecné lidskoprávní dokumenty. Přestože neobsahují práva vztahující se přímo k původním obyvatelům, příslušné lidskoprávní instituce aplikují v nich obsažená pravidla ať už na komunity původních obyvatel jako na zvláštní případ menšin, tak i ve vztahu k jejich jednotlivým příslušníkům. Mezi nejdůležitější takto aplikované lidskoprávní úmluvy patří na mezinárodní úrovni Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR, 1966), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR, 1966) a Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ICERD, 1965), na regionální úrovni pak zejména Americká úmluva o lidských právech (*American Convention on Human Rights*, ACHR, 1969), Americká deklarace práv a povinností člověka (*American Declaration on Rights and Duties of Man*, ADRDM, 1948) a Africká charta lidských práv a práv národů (*African Charter on Human and Peoples' Rights*, ACHHR, 1979).

3. Právní aspekty vztahu původních obyvatel k životnímu prostředí

Silné sepětí původních obyvatel s okolním životním prostředím je ústředním motivem veškeré jejich kultury, náboženství, komunitního dění včetně vnímání okolního světa. Meziamerický soud pro lidská práva (*Inter-American Court of Human Rights*, IACHPR) poukázal v rozsudku *Komunita Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* na důležitost vztahu původních obyvatel k jejich tradičnímu území:

„[Ú]zká vazba původních obyvatel s jejich územím musí být uznána a chápána jako základ jejich kultury, spirituálního života, integrity a hospodářského přežití. Vztah k zemi není pro komunity původních obyvatel pouze otázkou držby a produkce, nýbrž hmotným i duchovním prvkem, jehož musí plně využívat, a to i k uchování svého kulturního odkazu a jeho přenosu na budoucí generace.“¹⁶

¹⁶ Rozsudek IACHPR ze dne 31.8.2001 ve věci *Komunita Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui*: “[...] the close ties of indigenous people with the land must be recognized and understood as the fundamental basis of their cultures, their spiritual life, their integrity, and their economic survival. For indigenous communities, relations to the land are not merely a matter of possession and production but a material and spiritual element which they must fully enjoy, even to preserve their cultural legacy and transmit it to future generations.” (překlad autorka).

Aby mohly skupiny původních obyvatel pokračovat ve svém tradičním způsobu života, nesmí být jejich harmonické soužití s okolní přírodou narušeno. Četné zásahy států do jejich životního prostředí vedly k množství sporů, jejichž podstatou je snaha o zachování tradiční kultury a samotné existence původních obyvatel. Regionální a mezinárodní instituce začaly k ochraně původních obyvatel využívat univerzální lidská práva přizpůsobená odlišnostem komunit, a to především environmentálnímu rozměru jejich existence na základě uznání zásadního významu životního prostředí pro zachování jejich tradičního života. „*Ve výsledku se tak případy opírají o lidská práva, kterých využívají jako argumentů pro ochranu a uznání práv původních obyvatel k jejich území a přírodním zdrojům.*“¹⁷

Základními právy původních obyvatel, od kterých jsou další práva odvozována, jsou právo na sebeurčení, právo na zachování kulturní integrity, vlastnické právo (resp. práva vztahující se k tradičnímu území a přírodním zdrojům na nich se nacházejících) a procesní práva zaručující původním obyvatelům účast na rozhodovacích procesech včetně práva na předchozí konzultaci.

Přestože jsou četná práva původních obyvatel obsažena v Úmluvě o původních a kmenových národech a Deklaraci o právech původních obyvatel, jejich aplikaci znesnadňuje nízký počet smluvních stran Úmluvy včetně absence vnitřního mechanismu, který by umožňoval vynucování dodržování závazků států ve vztahu k původním obyvatelům¹⁸, a současně nezávazný charakter Deklarace. Lidskoprávní normy tak hrají významnou úlohu při ochraně původních obyvatel. Výhodou je i jejich nadřazenost vnitrostátním normám, které tak nemohou derogovat jejich účinnost. Některé lidskoprávní normy jsou taktéž považovány za součást mezinárodního obyčejového práva, jejich aplikaci tak nebrání, pokud stát, na jeho území dotčení původní obyvatelé žijí, není smluvní stranou dané úmluvy.¹⁹

3.1 Právo na sebeurčení

Právo na sebeurčení je zakotveno v čl. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, a to ve shodném znění: „*Všechny národy [v anglickém originále „peoples“] mají právo na*

¹⁷ GRAHAM, L.M. FRIEDRICHS, N., cit. pozn. 7, str. 1: „*As a result, the cases rely primary on human rights as to argue for the protection and recognition of indigenous peoples' right to land and resources.*“ (překlad autorka)

¹⁸ METCALF, CH., cit. pozn. 4.

¹⁹ Příkladem může být čl. 27 ICCPR – Meziamerická komise pro lidská práva jej takto aplikovala ve svém rozhodnutí č. 12/85 ve věci č. 7615 (Brazílie) ze dne 5.3.1985 týkajícího se původních obyvatel Yanomami, přestože Brazílie nebyla smluvní stranou ICCPR.

sebeurčení. Na základě tohoto práva svobodně určují svůj politický statut a svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj.²⁰ Otázka, zda lze toto právo vztáhnout i na původní obyvatele, je velmi diskutovaným tématem. Mnohé státy se brání této koncepci, především kvůli obavám z možných dekolonizačních tendencí těchto komunit.

Problematika práva na sebeurčení byla také jedním z důvodů, proč proces tvorby a přijímání Deklarace o právech původního obyvatelstva trval tak dlouhou dobu. Ve výsledném textu Deklarace je sice zakotveno právo původních obyvatel na sebeurčení, a to ve znění obdobném čl. 1 obou mezinárodních paktů²¹, nicméně toto ustanovení je usměřováno ustanovením čl. 4 Deklarace, které stanoví, že „původní obyvatelé při výkonu svého práva na sebeurčení mají právo na autonomii nebo samosprávu ve věcech týkajících se vnitřních nebo místních záležitostí...“.²² Výslovně je jim tedy zaručeno právo na vnitřní složku sebeurčení, to jest vytvoření vlastního autonomního systému a možnost volby, jakým směrem se bude ubírat jejich politický, sociální a kulturní vývoj.

Výše uvedené pojetí práva na sebeurčení původních obyvatel v dnešní době na mezinárodní půdě převažuje, resp. je uznáváno, zatímco otázka vnější složky práva na sebeurčení zůstává otevřená. Vnitřní složka práva na sebeurčení zajišťuje původním obyvatelům „právo na výkon kontroly nad svým kulturním, hospodářským a sociálním vývojem,²³ od něhož jsou následně odvozena práva další „včetně výlučné způsobilosti kontrolovat a hospodařit s tradičními územími a zdroji.“²⁴ Metcalf²⁵ považuje všechna práva obsažená v Deklaraci o právech původních obyvatel, která se vztahují k jimi obývaným územím a přírodním zdrojům, za práva mající svůj základ právě v koncepci práva na sebeurčení. Do této kategorie spadá například právo výkonu kontroly nad územím a přírodními zdroji původních obyvatel včetně práva vlastnit tato území a veškeré hmotné složky životního prostředí daného území či právo rozhodovat o tom, jakým způsobem budou tato území využívána²⁶, „včetně práva požadovat, aby státy získaly jejich informovaný souhlas před schválením jakýchkoliv projektů ovlivňující jejich území“.²⁷

²⁰ Čl. 1 odst. 1 ICCPR, čl. 1 odst. 2 ICESCR.

²¹ Srov. čl. 3 UNDRIP.

²² Čl. 4 UNDRIP: „Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions.“ (překlad autorka)

²³ METCALF, CH. cit. pozn. 4, str. 93.: „Rather this model recognize a limited form of self-determination in which indigenous peoples have internal sovereignty rights over their own cultural, social and economic development, including the exclusive ability to control and manage indigenous lands and resources.“ (překlad autorka).

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Srov. čl. 26, čl. 32 odst. 1 UNDRIP.

²⁷ Čl. 32 odst. 2 UNDRIP: „States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples

Výbor OSN pro lidská práva (*United Nations Human Rights Committee*, UNHRC) ve svých závěrečných připomínkách ke zprávě Kanady o plnění závazků podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech potvrdil, že právo na sebeurčení se vztahuje na původní obyvatel a je aplikovatelné i na ochranu tradičních území a přírodních zdrojů domorodých komunit²⁸, a to především s ohledem na ustanovení čl. 1 odst. 2 obou Mezinárodních paktů, které stanoví, že „*národy mohou [...] volně disponovat se svým přírodním bohatstvím*“ a současně že „*nesmí být národ zbaven svých vlastních prostředků k životní existenci.*“²⁹

V rozhodovací praxi mezinárodních a regionálních soudů nicméně převažuje tendence poskytovat původním obyvatelům ochranu prostřednictvím ochrany vlastnického práva či kulturní identity³⁰, která však s tímto právem úzce souvisí: „*To, co je v konečném důsledku chráněno skrze právo na sebeurčení, je způsob života původních obyvatel, rozsah jejich náboženských, kulturních, politických a souvisejících systémů a praktik.*“³¹

3.2 Právo na kulturní integritu

Mnohé mezinárodní dokumenty³² uznávají úzkou souvislost mezi zachováním tradičních kultur původních obyvatel a životním prostředím, a to s ohledem na úzkou vazbu, kterou původní obyvatelé chovají ke svému území a k přírodním zdrojům na něm se nacházejícím a která prostupuje sociálními, kulturními i ekonomickými aspekty jejich života. Jakékoliv poškození životního prostředí má znatelný dopad na fungování jejich společnosti, které je založeno na křehké ekologické harmonii s okolní přírodou. Pokud si mají původní obyvatelé zachovat svůj tradiční způsob života, je nezbytné poskytnout alespoň minimální ochranu jejich životnímu prostředí. Původní obyvatelé současně pojí s jejich tradičním územím hluboký spirituální vztah, který se projevuje i množstvím posvátných míst na něm se nacházejících, jež mají pro tyto komunity a pro výkon jejich náboženství zásadní význam. Nucené přesuny původních obyvatel či zásahy do jejich území často znemožňují přístup

concerned through their own representative institutions in order to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources, particularly in connection with the development, utilization or exploitation of mineral, water or other resources.” (překlad autorka).

²⁸ Concluding observations of the Human Rights Committee: Canada. 7.4.1999, CCPR/C/79/Add.105. (dostupná na <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/e656258ac70f9bbb802567630046f2f2?OpenDocument>).

²⁹ Čl. 1 odst. 2 ICCPR, čl. 1 odst. 2 ICESCR.

³⁰ Srov. např. stanovisko UNHCR ve věci *Ominayak a kmen Lubicon Lake Band proti Kanadě* ze dne 26.3.1990.

³¹ MIRANDA, L.A. cit. pozn. 3, str. 247: „...what is ultimately being protected through the right to self-determination is IP’ way of life, incl. the range of IP’ religious, cultural, political, and associational orders and practices.” (překlad autorka).

³² Srov. např. UNCED: *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*, it. pozn. 5; čl. 26.1 *Agenda 21*, UNCED, 1993; princip 22 Deklarace z Rio de Janeiro; čl. 13 ITPC; čl. 8 písm. j) CBD.

k těmto posvátným místům či způsobují jejich zničení.³³

Základním pramenem, který je v souvislosti s právem na kulturní integritu využíván, je čl. 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, jenž stanoví, že „*ve státech, kde existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny, nebude jejich příslušníkům upíráno právo, aby spolu s ostatními příslušníky menšiny užívali své vlastní kultury, vyznávali a projevovali své vlastní náboženství nebo používali svého vlastního jazyka.*“ Přestože je toto ustanovení primárně vykládáno jako ustanovení zajišťující ochranu jednotlivcům, Výbor OSN pro lidská práva v obecném komentáři č. 23 dospěl k závěru, že výkon těchto práv je závislý na tom, zda určitá menšina dokáže svou kulturu, jazyk či náboženství zachovat, v důsledku čehož toto právo v sobě implicitně obsahuje povinnost státu poskytnout těmto menšinám ochranu.³⁴ Stanovil rovněž, že užití kultury, které je tímto článkem chráněno, může spočívat i ve „*způsobu života, jenž je těsně spjat s územím a užitím zdrojů na tomto území*“³⁵ a v této souvislosti výslovně uvedl, že takto lze čl. 27 ICCPR aplikovat především na původní obyvatele.

Ustanovení čl. 27 ICCPR bylo poprvé použito k ochraně původních obyvatel před Meziamerickou komisí pro lidská práva (*Inter-American Commission on Human Rights, IACHR*) v případě týkajících se domorodé komunity indiánů Yanomami v Brazílii. Komise shledala, že zásahy státu do jimi tradičně obývaného území nepředstavují pouze porušení práva komunity na život, nýbrž i zásah do jejich kultury a uznala, že čl. 27 poskytuje ochranu „*všem charakteristickým rysům nezbytným pro udržení jejich kulturní identity.*“³⁶ Obdobně postupoval Výbor OSN pro lidská práva, když v případě *Ominayak a kmen Lubicon Lake Band proti Kanadě* rozhodl, že došlo k porušení čl. 27 ICCPR, když Kanada dovolila provinční vládě státu Alberta, aby vyvlastnila území, které kmen Lubicon Lake Band tradičně obýval a používal za účelem rybolovu a lovu zvěře, a aby jej pronajímala za účelem těžby

³³ Srov. např. rozsudek IACHPR ve věci *Původní obyvatelé Saramakové proti Surinamu* ze dne 28.11.2007. Původními obyvateli bylo vládě Surinamu mj. vytýkáno, že stavbou přehrady na jejich tradičním území byla zničena většina posvátných míst kmene Saramaků.

³⁴ UNHRC. *General Comment No. 23: The rights of minorities (art. 27)*, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.5 1994.

³⁵ Tamtéž, čl. 3.2: „*At the same time, one or other aspect of the rights of individuals protected under that article - for example, to enjoy a particular culture - may consist in a way of life which is closely associated with territory and use of its resources. This may particularly be true of members of indigenous communities constituting a minority.*” (překlad autorka).

³⁶ Rozhodnutí IACHR č. 12/85 ve věci č. 7615 (Brazílie) ze dne 5.3.1985: „*That international law in its present state, and as it is found clearly expressed in Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights, recognizes the right of ethnic groups to special protection on their use of their own language, for the practice of their own religion, and, in general, for all those characteristics necessary for the preservation of their cultural identity.*” (překlad autorka).

ropy a plynu.³⁷

Tradiční kultura, která tvoří součást předmětu ochrany, může mít mnoho forem. V již zmíněném obecném komentáři č. 23 je jako příklad uveden i „specifický způsob života spojený s využíváním přírodních zdrojů, obzvláště u původních obyvatel, což může zahrnovat takové tradiční činnosti jako rybolov či lov.“³⁸ V jednotlivých případech je tak nezbytné zkoumat, co vše lze zařadit pod pojem tradiční kultury dané komunity. V případě *Kitok v. Švédsko* shledal Výbor OSN pro lidská práva tradiční chov sobů jako součást kultury Sámů žijících ve Skandinávii, a tudíž spadající pod ochranu čl. 27 ICCPR. Se stejným odůvodněním jsou původním obyvatelům poskytovány výjimky ze zákazu lovu velryb.³⁹

Ochrana kulturní integrity je jedním z nejvíce rozšířených přístupů, prostřednictvím kterého je poskytována ochrana životnímu prostředí původních obyvatel. Především extenzivní výklad pojmu „kultura“ mezinárodními a regionálními institucemi, zahrnující široké spektrum činností, kulturních projevů či životních návyků, dále pak provázanost s dalšími, zejména procesními právy, umožňuje spatřovat v ochraně kulturní integrity účinný nástroj, jež mají domorodé komunity k dispozici při domáhání se svých práv.

3.3 Vlastnické právo

Vlastnické právo je jako základní lidské právo garantované v mnoha významných lidskoprávních dokumentech včetně Všeobecné deklarace lidských práv (*Universal Declaration of Human Rights*, UDHR, 1948), Americké úmluvy o lidských právech, Americká deklarace práv a povinností člověka, Africké charty lidských práv a práv národů či evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, 1950).

Koncept vlastnického práva se v případě původních obyvatel zásadně liší od toho, jak vlastnictví chápe dnešní západní civilizace, která poskytuje primární ochranu individuálnímu soukromému vlastnictví. Společnost původních obyvatel je založena na silném kolektivním

³⁷ Srov. stanovisko UNHCR ve věci *Ominayak a kmen Lubicon Lake Band proti Kanadě* ze dne 26.3.1990 (UNCHR Communication No. 167/1984, U.N. Doc. CCPR/C/38/D/167/1984, 1990).

³⁸ UNHRC. *General Comment No. 23*, cit. pozn. 34, čl. 7: „With regard to the exercise of the cultural rights protected under article 27, the Committee observes that culture manifests itself in many forms, including a particular way of life associated with the use of land resources, especially in the case of indigenous peoples. That right may include such traditional activities as fishing or hunting and the right to live in reserves protected by law. The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them.” (překlad autorka).

³⁹ Srov. International Whaling Commission: *Aboriginal Subsistence Whaling* [online, vid. 2014-04-14]. Dostupné na: <http://iwc.int/aboriginal>.

duchu, který se odráží i v jejich pojetí vlastnického práva. To zahrnuje jak „*soukromé vlastnictví jedinců či rodin, tak společně vlastněné oblasti, které jsou přístupné všem členům komunity, přestože nejsou otevřeny pro osoby mimo tuto komunitu, a další typy vlastnictví, jako jsou oblasti, které mohou být uzavřeny jakémukoliv užití za účelem podpory regenerace přírodních zdrojů (např. lesní nebo rybí rezervace) nebo z kulturních důvodů (jako například svatá místa)*“⁴⁰. Hlavní důraz je kladen na kolektivní vlastnictví, které nejlépe zajišťuje udržitelný rozvoj takto vlastněného území v souladu se zájmy celého společenství.

Zásadním rozsudkem v otázce kolektivního vlastnického práva původních obyvatel je rozsudek Meziamerického soudu pro lidská práva ve věci *Komunita Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui*.⁴¹ Komunita Awas Tingni se domáhala ochrany před meziamerickým soudem poté, co stát Nikaragua opakovaně udělil společnosti SOLCARSA, zabývající se lesním hospodařením, povolení k vykonávání činnosti na území tradičně obývaném touto komunitou. Komunita Awas Tingni nedisponovala žádnou listinou, která by potvrzovala její vlastnictví k předmětným pozemkům, přestože zákony i samotná Ústava Nikaraguy uznávají vlastnické právo původních obyvatel k jimi tradičně obývaným územím, a to i v jeho kolektivní formě.

Soud se zabýval otázkou, zda čl. 21 ACHR, směřuje pouze k ochraně individuálního vlastnictví. V průběhu příprav textu úmluvy obsahoval čl. 21 formulaci, že „*každý má právo užívat a požívat předmět svého soukromého vlastnického práva*“⁴². Ve výsledném textu však bylo slovo „*soukromého*“ vynecháno. Soud dospěl k závěru, že čl. 21 ACHR „*chrání vlastnické právo ve smyslu, který zahrnuje mj. práva členů komunit původních obyvatel v rámci společného kolektivního vlastnictví*“⁴³. Jak uvedl v dalším obdobném případě *Komunita původních obyvatel Sawhoyamaya proti Paraguayi*, odmítnutí konceptu, že existují i jiné formy vlastnictví, by vedlo k tomu, že miliony lidí by byly zbaveny práv poskytnutých

⁴⁰ MAGRAW, D.B., BAKER, L. Globalization, Communities and Human Rights: Community-Based Property Rights and Prior Informed Consent. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. I*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 768: „*CBPRs [community-based property rights] often include several distinct property rights within a community area, like private property that is owned by an individual or family, common property areas that can be accessed by all members of the community although not open to people outside of the community, and other types of property, such as areas that may be closed to any form of use in order to encourage regeneration of natural resources (e.g. forest or fish sanctuaries) or due to cultural reasons (such as sacred spaces).*“ (překlad autorka).

⁴¹ Rozsudek IACHPR ze dne 31.8.2001 ve věci *Komunita Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community proti Nikaragui* (ser. C, č. 79).

⁴² Tamtéž, čl. 145: „*[...] everyone has the right to the use and enjoyment of private property, but the law may subordinate its use and enjoyment to public interest.*“ (překlad autorka).

⁴³ Tamtéž, čl. 148: „*[...] it is the opinion of this Court that article 21 of the Convention protects the right to property in a sense which includes, among others, the rights of members of the indigenous communities within the framework of communal property, which is also recognized by the Constitution of Nicaragua.*“ (překlad autorka).

ustanovením čl. 21 ACHR⁴⁴, čímž by byla nastolena značně diskriminační situace.

Soud v rozsudku konstatoval porušení čl. 21 ACHR, které nespočívalo pouze ve skutečnosti, že Nikaragua neuznala vlastnický titul komunity Awas Tingni k předmětnému území, nýbrž i v tom, že nevymezila hranice tohoto území, čímž uvedla komunitu v nejistotu, v jakém prostoru mohou svého vlastnictví svobodně užívat. Státu Nikaragua tak bylo uloženo, aby zajistila vyměření hranic území a uznání vlastnického práva komunity k tomuto území a do té doby, než toto bude učiněno, aby se zdržela „*činností prováděných zástupci státu nebo třetími stranami se souhlasem nebo s jeho strpěním, které by mohly ovlivnit existenci, hodnoty, užití nebo požívání předmětu vlastnictví umístěného v zeměpisných oblastech, kde členové komunity žijí a vykonávají své činnosti.*“⁴⁵

Existenci a uznání kolektivního vlastnického práva původních obyvatel potvrdil Meziamerický soud pro lidská práva ve svých dalších rozsudcích, a to bez ohledu na to, zda jej uznávala i národní právní úprava, jako tomu bylo v případě Nikaraguy.⁴⁶

Výklad Meziamerického soudu je v souladu s ustanoveními části II. Úmluvy o domorodých a kmenových národech, která se zabývá právy původních obyvatel vztahujícími se k území a přírodním zdrojům. Úmluva ukládá státům povinnost uznat vlastnické právo a právo držby domorodých komunit k územím, která tradičně obývají,⁴⁷ vymezit hranice tohoto území,⁴⁸ jakož i povinnost uznat kolektivní aspekty vztahu původních obyvatel k tomuto území.⁴⁹ Stát musí navíc poskytnout ochranu i územím, které nejsou komunitami obývána, nýbrž jsou jimi tradičně užívána.⁵⁰ Přesídlení původních obyvatel je zakázáno, jeho provedení ve výjimečných případech musí být učiněno jen s předchozím souhlasem komunit.⁵¹

Obdobně jsou koncipována práva původních obyvatel vztahující se k území v Deklaraci o právech původních obyvatel.⁵² V Deklaraci je vyzdviženo právo původních obyvatel na „*udržení a posilování jejich typického duchovního vztahu s jimi tradičně vlastněnou či jinak obývanou nebo užívanou půdou, územími, vodami a pobřežními moři a*

⁴⁴Srov. rozsudek IACHPR ze dne 29.3.2006 ve věci *Původní obyvatelé Sawhoyamaya proti Paraguayi*.

⁴⁵Rozsudek IACHPR cit. pozn. 44, čl. 153 písm. b) : „*b) abstain from carrying out, until that delimitation, demarcation, and titling have been done, actions that might lead the agents of the State itself, or third parties acting with its acquiescence or its tolerance, to affect the existence, value, use or enjoyment of the property located in the geographical area where the members of the Community live and carry out their activities.*” (překlad autorka).

⁴⁶Srov. např. rozsudek IACHPR ve věci *Původní obyvatelé Saramakové proti Surinamu* ze dne 28.11.2007.

⁴⁷Čl. 14 ITPC.

⁴⁸Čl. 14 odst. 2 ITPC.

⁴⁹Čl. 13 odst. 1 ITPC.

⁵⁰Čl. 14 odst. 1 ITPC.

⁵¹Čl. 16 ITPC.

⁵²Srov. čl. 10, čl. 26, čl. 27, čl. 28, čl. 29 UNDRIP.

*dalšími zdroji.*⁵³ Deklarace dále původním obyvatelům přiznává právo na náhradu při jakémkoliv negativním zásahu do jejich území bez předchozího souhlasu⁵⁴ a zejména právo na „*uchování a ochranu životního prostředí a produktivní schopnosti jejich půdy nebo území a zdrojů.*“⁵⁵ Práva původních obyvatel týkající se území se vztahují i na jimi vlastněné či jinak užívané přírodní zdroje.⁵⁶

Vlastnické právo poskytuje silnou ochranu zájmům původních obyvatel. Uznání kolektivní formy vlastnictví na mezinárodní úrovni, stejně jako přiznávání vlastnického titulu k územím tradičně obývaným domorodými komunitami je významným nástrojem k tomu, aby původní obyvatelé mohli tato území a přírodní zdroje nadále spravovat v souladu se svými zvyklosti, tedy ve většině případů s respektem vůči svému životnímu prostředí,⁵⁷ a současně se mohli účinněji bránit proti vnějším zásahům.

3.4 Právo na účast v rozhodovacích procesech a předchozí konzultaci

Jak již bylo výše uvedeno, pokud si mají původní obyvatelé zachovat svůj tradiční způsob života, je nezbytné poskytnout alespoň minimální ochranu jejich životnímu prostředí. „*Environmentální práva původních obyvatel vychází z a jsou pojata tak, aby odrážela synergii mezi kulturní integritou původních obyvatel a politikou trvale udržitelného rozvoje.*“⁵⁸ Je proto nutné zajistit, aby zájmy původních obyvatel byly respektovány a brány v úvahu při jakémkoliv rozhodování o územním rozvoji a hospodářských aktivitách v dané oblasti, které by mohly ohrozit jejich způsob života a kulturu v širokém smyslu. Toho je dosahováno především prostřednictvím účasti původních obyvatel na rozhodovacích procesech a povinnosti států konzultovat s původními obyvateli veškeré projekty a aktivity dotýkající se jejich území. Tato práva jsou zakotvena v Úmluvě o domorodých a kmenových národech a Deklaraci o právech původních obyvatel, současně však vyplývají ze všech výše

⁵³ Čl. 25 UNDRIP: „*Indigenous peoples have the right to maintain and strengthen their distinctive spiritual relationship with their traditionally owned or otherwise occupied and used lands, territories, waters and coastal seas and other resources and to uphold their responsibilities to future generations in this regard.*“ (překlad autorka).

⁵⁴ Čl. 28 UNDRIP.

⁵⁵ Čl. 29 odst. 1 UNDRIP: „*Indigenous peoples have the right to the conservation and protection of the environment and the productive capacity of their lands or territories and resources. States shall establish and implement assistance programmes for indigenous peoples for such conservation and protection, without discrimination.*“ (překlad autorka)

⁵⁶ Čl. 26 UNDRIP.

⁵⁷ Existují případy, kdy se původní obyvatelé odchýlili od svého přesvědčení a např. poskytli své území dobrovolně k těžebním účelům, tyto situace jsou však ojedinělé. K tomu např. METCALF, CH. cit. pozn. 4, str. 138.

⁵⁸ METCALF, CH. cit. pozn. 4, str. 79: „*Indigenous environmental rights are both premised on and constructed to reflect a synergy between indigenous peoples' cultural integrity and sustainable environmental policy.*“ (překlad autorka).

uvedených hmotných práv.

Výbor OSN pro lidská práva v obecném komentáři č. 23 potvrdil, že právo původních obyvatel na zachování kulturní identity garantované čl. 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech v sobě implicitně obsahuje povinnost státu zajistit „účinnou účast členů menšin [tj. i původních obyvatel] na rozhodování, které se jich týká.“⁵⁹

Právo na sebeurčení zahrnuje právo původních obyvatel rozhodovat o tom, jakým směrem se bude hospodářský, kulturní a sociální vývoj komunity ubírat. V tomto ohledu musí být domorodým komunitám poskytnuta alespoň minimální možnost, aby se mohly vyjadřovat ke všem činnostem, které mohou mít vliv na jejich život, jinak by efektivní kontrola nad osudem komunity byla znemožněna.⁶⁰

Deklarace o právech původních obyvatel garantuje domorodým komunitám „právo účasti na rozhodování v záležitostech, které se dotýkají jejich práv“⁶¹ a ukládá povinnost státům „konzultovat a spolupracovat s původními obyvateli v dobré víře [...] za účelem obdržení jejich svobodného a informovaného souhlasu před schválením jakéhokoliv projektu dotýkajícího se jejich půdy nebo území a dalších zdrojů, především ve spojení s rozvojem, využíváním či těžbou nerostů, vody nebo dalších zdrojů“.⁶² Povinnost konzultace či obdržení souhlasu je stanovena i v dalších případech, např. při přesunu komunit z jimi obývaného území, ukládání nebezpečného odpadu na jejich území či přijímání legislativy či správních opatření, které domorodé komunity ovlivňují.⁶³

Účast původních obyvatel na „všech stupních rozhodování“⁶⁴ a právo na předchozí konzultaci ve stanovených případech⁶⁵ garantuje i Úmluva o domorodých a kmenových národech. Ustanovení čl. 15 Úmluvy, které se týká přírodních zdrojů, zaručuje původním obyvatelům právo na „účast při využívání, spravování a uchovávání těchto zdrojů“, přičemž i v případě, že tyto přírodní zdroje nejsou ve vlastnictví domorodých komunit, je smluvní stát povinen zajistit konzultaci „před výkonem nebo povolením jakýchkoliv programů pro

⁵⁹ UNHRC. *General Comment No. 23*, cit. pozn. 34, čl. 7 cit. pozn. 41.

⁶⁰ Srov. ANAYA, S.J. cit. pozn. 3; CASTAN, M. DRIP feed: the slow reconstruction of self-determination for Indigenous peoples. In: JOSEPH, S., McBETH, A. (eds.). *Research Handbook on International Human Rights Law*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010.

⁶¹ Čl. 18 UNDRIP: „Indigenous peoples have the right to participate in decision-making in matters which would affect their rights, through representatives chosen by themselves in accordance with their own procedures, as well as to maintain and develop their own indigenous decisionmaking institutions.“ (překlad autorka).

⁶² Čl. 32 UNDRIP: „States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources, particularly in connection with the development, utilization or exploitation of mineral, water or other resources.“ (překlad autorka).

⁶³ Čl. 10, 19 a 32 UNDRIP.

⁶⁴ Čl. 6 odst. 1 písm. a), b) ITPC.

⁶⁵ Čl. 6, odst. 1 písm. a), čl. 15, čl. 17 ITPC.

provádění průzkumu či těžby zdrojů náležejících k jejich územím.“⁶⁶ Úmluva stanoví obdobné požadavky na konzultaci, jaké jsou uvedeny v Deklaraci o právech původních obyvatel, když požaduje, aby byla prováděna „v dobré víře [...] s cílem dosáhnout dohody nebo souhlasu“ a současně přidává povinnost provádět ji „ve formě přiměřené okolnostem“⁶⁷. Konzultace by tak neměla spočívat v pouhém poskytnutí informací, nýbrž by měla původním obyvatelům poskytnout „skutečnou možnost ovlivnit rozhodnutí, které zasahují do jejich zájmů.“⁶⁸

Meziamerická komise pro lidská práva se otázkou konzultace zabývala v případě *Komunita původních obyvatel Mayů z oblasti Toledo proti Belize*⁶⁹. Belize poskytlo soukromé společnosti povolení k provozování těžby dřeva a ropy na území, které tradičně obývala dotčená komunita Mayů, neboť z pohledu státu se nejednalo o území ve vlastnictví kmene. Činnost společnosti způsobila v dané oblasti četné environmentální škody. Komise v souladu s judikaturou Meziamerického soudu pro lidská práva dospěla k závěru, že předmětná oblast se nachází ve vlastnictví komunity. Přestože Americká deklarace o právech a povinnostech člověka, ze které Komise při řešení případu vycházela, neobsahuje žádnou zmínku o povinnosti předchozí konzultace, Komise dovodila, že povinnost „účinné a plně informované konzultace [...] ohledně úkonů a rozhodnutí, která se mohou týkat tradičních území“⁷⁰ je implicitní součástí vlastnického práva garantovaného čl. XXIII ADRDM, jehož porušení následně deklarovala.

Povinnost předchozí konzultace rozvedl dále Meziamerický soud pro lidská práva v případě *Původní obyvatelé Saramakové proti Surinamu*, ve kterém poměřoval zájmy původních obyvatel a státu při těžbě nerostných surovin na tradičních územích domorodých kmenů. Soud shledal, že za určitých podmínek může být vlastnické právo původních obyvatel omezeno, ale pouze do té míry, kdy není znemožněno přežití kmene. Současně stanovil tři záruky, které stát musí za tímto účelem poskytnout, a to:

1. efektivní účast kmene “pokud jde o rozvojový, investiční, průzkumný nebo těžební

⁶⁶ Čl. 15 odst. 1 ITPC: „[...] to participate in the use, management and conservation of these resources.“, „[...] before undertaking or permitting any programmes for the exploration or exploitation of such resources pertaining to their lands.“ (překlad autorka)

⁶⁷ Čl. 6 odst. 3 ITPC: „the consultations carried out in application of this Convention shall be undertaken, in good faith and in a form appropriate to the circumstances, with the objective of achieving agreement or consent to the proposed measures.“ (překlad autorka).

⁶⁸ ANAYA, S.J. cit. pozn. 3, str. 55: „Consultation processes must be crafted to allow indigenous peoples the genuine opportunity to influence the decisions that affect their interest.“ (překlad autorka).

⁶⁹ Srov. zpráva IACHR ze dne 12.10.2004 ve věci *Komunita původních obyvatel Mayů z oblasti Toledo proti Belize*.

⁷⁰ Tamtéž, čl. 142: „The Commission also observes in this connection that one of the central elements to the protection of indigenous property rights is the requirement that states undertake effective and fully informed consultations with indigenous communities regarding acts or decisions that may affect their traditional territories.“ (překlad autorka).

plán na území Saramaků“;

2. „poskytnutí záruk, že Saramakové obdrží rozumný prospěch z takového plánu v rámci jejich území“;
3. podmínění jakéhokoli povolení k činnostem na území Saramaků vydáním „předchozího posudku o environmentálních a sociálních dopadech“ vyhotoveném „nezávislou a technicky způsobilou osobou.“⁷¹

Soud rovněž upřesnil, kdy je zapotřebí nejen předchozí konzultace a poskytnutí výše uvedených záruk, ale i obdržení „svobodného, předchozího a informovaného souhlasu“⁷² dotčených komunit. Soud jeho nezbytnost dovedl u „rozsáhlých rozvojových nebo investičních projektů, které by měly významný dopad na území Saramaků.“⁷³

I přes výslovné zakotvení práva na konzultaci, jeho odvození od základních lidských práv a potvrzení v judikatuře globálních a regionálních institucí, dochází v praxi k jeho častému ignorování a porušování ze strany států. Příkladem z nedávné doby může být negativní postoj Peru ke konzultacím s dotčenými komunitami původních obyvatel týkajícím se udělení povolení k průzkumu a těžbě ropy v oblasti Block 192.⁷⁴

4. Tradiční ekologická znalost a její využití

Přístup původních obyvatel k okolnímu životnímu prostředí, pevně ukotvený v jejich kultuře, umožnil domorodým kmenům nashromáždit množství cenných znalostí o fungování ekosystémů, projevech přírodních procesů, klimatických jevech, využitelnosti zdrojů a dalších poznatků nezbytných pro existenci dlouhodobého a harmonického sepětí člověka s přírodou. Tyto znalosti představují cenný zdroj informací nejen pro samotné domorodce, ale i pro moderní společnost.

Přesné vymezení tradiční ekologické znalosti není nikde zakotveno. V Úmluvě o

⁷¹ Rozsudek IACHPR ve věci *Původní obyvatelé Saramakové proti Surinamu* ze dne 28.11.2007, čl. 129: „First, the State must ensure the effective participation of the members of the Saramaka people, in conformity with their customs and traditions, regarding any development, investment, exploration or extraction plan (hereinafter “development or investment plan”) within Saramaka territory. Second, the State must guarantee that the Saramakas will receive a reasonable benefit from any such plan within their territory. Thirdly, the State must ensure that no concession will be issued within Saramaka territory unless and until independent and technically capable entities, with the State’s supervision, perform a prior environmental and social impact assessment.” (překlad autorka).

⁷² Tamtéž, čl. 134: „Additionally, the Court considers that, regarding large-scale development or investment projects that would have a major impact within Saramaka territory, the State has a duty, not only to consult with the Saramakas, but also to obtain their free, prior, and informed consent, according to their customs and traditions.” (překlad autorka).

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ GREENSPAN, E.: *A new threat to Peru’s indigenous peoples’ consultation law*. In: Oxfam America [online]. 16.1.2014 [vid. 2014-04-14]. Dostupné na: <http://politicsofpoverty.oxfamamerica.org/2014/01/a-new-threat-to-perus-indigenous-peoples-consultation-law/>

biologické rozmanitosti se na ni pohlíží jako na „*inovace a postupy domorodých a místních společenství, ztělesňujících tradiční životní styl vhodný pro ochranu a trvale udržitelné užívání biodiverzity.*“⁷⁵ Tradiční znalostí se míní poznatky pojednávající o vztahu lidské bytosti a životního prostředí, které jsou verbálně přenášeny z generace na generaci a vtělené do „*příběhů, písní, folklóru, rčení, kulturních hodnot, názorů, rituálů, pravidel společnosti, místního jazyka a zemědělských postupů.*“⁷⁶ Často je tradiční ekologická znalost mylně považována za pouhý přenositelný soubor informací. Proti tomuto pojetí se však původní obyvatelstvo vymezuje, neboť pro ně tato znalost nepředstavuje jen jakousi kolekci poznatků o vztahu k okolní přírodě, nýbrž onen vztah jako takový - jedná se o prožitou zkušenost. Proto „*není nikdy opravdu možné „vlastnit“ nebo se „naučit“ tradiční znalosti bez toho, aby člověk podstoupil zkušenosti v ní původně zakotvené.*“⁷⁷ Tradiční ekologické znalosti tak obsahují vazbu nejen na konkrétní prostředí, jehož se týkají, ale i na osoby, které je „*prožívají*“ a mohou přenášet.⁷⁸

Tradiční znalosti bere v úvahu Deklarace o právech původních obyvatel, v jejíž Preambuli je uznán přínos těchto znalostí „*k udržitelnému a spravedlivému rozvoji a řádné péči o životního prostředí.*“⁷⁹ V Deklaraci je dále garantováno právo původních obyvatel na „*udržení, kontrolu, ochranu a rozvoj svých [...] tradičních znalostí [...] stejně jako na projevení svých znalostí o vlastnostech fauny a flóry*“⁸⁰ a současně jsou jim přiznána práva duševního vlastnictví ve vztahu k těmto znalostem, což je v dnešní době velmi diskutovaná

⁷⁵ Čl. 8 písm. j) CBD.

⁷⁶ The programme of work on Article 8(j) and related provision: *Introduction: Traditional Knowledge and the Convention on Biological Diversity* [online]. Dostupné na: <http://www.cbd.int/traditional/intro.shtml> [cit. 2014-04-14]: „*It tends to be collectively owned and takes the form of stories, songs, folklore, proverbs, cultural values, beliefs, rituals, community laws, local language, and agricultural practices, including the development of plant species and animal breeds.*“ (překlad autorka).

⁷⁷ MCGREGOR, D. Linking traditional ecological knowledge and western science: Aboriginal perspectives from the 2000 State of the Lakes Ecosystem Conference. *Canadian Journal of Native Studies*, roč. 28, str. 146: „*This means that, at its most fundamental level, one cannot ever really “acquire” or “learn” TEK without having undergone the experiences originally involved in doing so.*“ (překlad autorka).

⁷⁸ Srov. též FIGUEROA, R.M. Indigenous Peoples And Cultural Losses. In: DRYZEK, J.S., NORGAARD, R.B., SCHLOSBERG, D. (eds.). *Oxford Handbook of Climate Change and Society*. New York: Oxford University Press Inc., 2011, str. 238.

⁷⁹ Preamble UNDRIP: „*Recognizing that respect for indigenous knowledge, cultures and traditional practices contributes to sustainable and equitable development and proper management of the environment,*“ (překlad autorka).

⁸⁰ čl. 31 odst. 1 UNDRIP: „*Indigenous peoples have the right to maintain, control, protect and develop their cultural heritage, traditional knowledge and traditional cultural expressions, as well as the manifestations of their sciences, technologies and cultures, including human and genetic resources, seeds, medicines, knowledge of the properties of fauna and flora, oral traditions, literatures, designs, sports and traditional games and visual and performing arts. They also have the right to maintain, control, protect and develop their intellectual property over such cultural heritage, traditional knowledge, and traditional cultural expressions.*“ (překlad autorka)

oblast.⁸¹

4.1 Právní úprava tradiční ekologické znalosti v Nagojském protokolu

Oblasti obývané původními obyvateli jsou často využívány k získávání farmaceuticky a medicínsky významných rostlin a živočichů. Soukromé společnosti i vědci často využívají znalosti místních komunit, které značně usnadňují jejich výzkumnou činnost.⁸² Prvním závazným právním instrumentem, který zakotvil povinnosti smluvních států týkající se využívání a přístupu k těmto znalostem, je Úmluva o biologické rozmanitosti. Ustanovení čl. 8 písm. j) Úmluvy stanoví povinnost smluvních stran tradiční znalosti „*respektovat, chránit a udržovat [...], podporovat jejich širší využívání se souhlasem a zapojením [jejich] vlastníků [...a] zasadit se o spravedlivé rozdělení zisku, vyplývajícího z [jejich] využívání.*“⁸³ Konferencí smluvních stran Úmluvy byla ustanovena pracovní skupina zabývající se tímto ustanovením, kterou bylo opakovaně shledáno, že ochrana poskytnutá Úmluvou nestačí a že je zapotřebí zakotvit účinné mechanismy přístupu k tradičním znalostem a sdílení užitek z jejich využívání⁸⁴. Poukázala též na důležitost účasti původních obyvatel při „*jednáních o přístupu a využívání jejich znalostí, založené na jejich předchozím informovaném souhlasu.*“⁸⁵

Tyto nedostatky byly napraveny přijetím Nagojského protokolu o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném rozdělení užitek plynoucích z jejich využívání k Úmluvě o biologické rozmanitosti. Nagojský protokol upravuje přístup k tradičním znalostem, a to na základě souhlasu nebo se zapojením původních obyvatel.⁸⁶ Zavazuje smluvní státy přijmout opatření k zajištění rovnocenného a spravedlivého sdílení užitek plynoucích z využívání těchto znalostí,⁸⁷ jakož i k vytvoření informačních systémů obsahujících informace o přístupu a sdílení užitek z využívání znalostí.⁸⁸ Upravuje i situaci, kdy je tradiční znalost sdílena více domorodými komunitami.⁸⁹ Obdobně Nagojský protokol

⁸¹ Srov. JAIRETH, H. Human Rights Discourse, Indigenous Peoples, and Legal Evolution. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Assessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004.

⁸² Srov. CHAVES, J. The Andean Pact and Traditional Environmental Knowledge. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Assessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004.

⁸³ Čl. 8 písm. j) CBD.

⁸⁴ Srov. JAIRETH, H. cit. pozn. 81, str. 204-207.

⁸⁵ Tamtéž, str. 206: „*It also emphasized the importance of ensuring that Indigenous and local communities could participate in negotiations for access to and use of their knowledge, based on their prior informed consent.*“ (překlad autorka).

⁸⁶ Čl. 7 Nagojského protokolu.

⁸⁷ Čl. 5 odst. 4 Nagojského protokolu.

⁸⁸ Čl. 12 odst. 3 Nagojského protokolu.

⁸⁹ Čl. 11 odst. 2 Nagojského protokolu.

upravuje přístup a sdílení užitku z využívání genetických zdrojů, které jsou v držení původních obyvatel.⁹⁰

Přestože znamená Nagojský protokol pokrok v úpravě využívání genetických zdrojů a tradičních znalostí s nimi souvisejících, množství představitelů původních obyvatel zaujalo ve společné zprávě k Nagojskému protokolu negativní postoj. Je jimi vytýkáno mj. to, že původní obyvatelé nebyli do procesu jeho přijímání nikterak zapojeni, poukazují na zavádějící formulace, které mohou vést k odpírání práv původních obyvatel (např. použití termínu „*indigenous and local communities*“ namísto „*indigenous peoples*“) či na přílišnou volnost, která je poskytnuta smluvním stranám při přijímání opatření k jeho provádění, a možnosti smluvních stran obcházet některá ustanovení týkající se např. předchozího souhlasu komunit.⁹¹

4.2 Využití tradiční ekologické znalosti pro předcházení a eliminaci dopadů klimatických změn

Tradiční ekologické znalosti mají taktéž velký význam pro problematiku klimatických změn. Vztah původních obyvatel k životnímu prostředí je založený na pozorování a vnímání okolní přírody včetně jakýchkoliv abnormalit, a to po mnoho generací. Původní obyvatelé navíc často obývají zranitelné oblasti, ve kterých se jakékoliv změny projevují nejdříve a nejviditelněji. Mají tedy nezastupitelnou úlohu při lokálním monitorování a předvídání přírodních katastrof, jakož i dopadů klimatických změn.⁹²

V praxi se tato skutečnost potvrdila v roce 2004, kdy ostrovy v Jižním Pacifiku zasáhla ničivá vlna tsunami, která napáchala obrovské škody na životech a na majetku. Příslušníci domorodého kmene Mokenů, obývající jeden z ostrovů nacházející se v oblasti nejvíce postižené touto katastrofou, však dávno před příchodem první vlny uprchli do hor a všichni se zachránili. Blížící se nebezpečí Mokenové vytušili z projevů moře a živočichů, jež se shodovaly s projevy obsaženými v legendě o vlně Laboon pojídající lidi, vyprávěné z generace na generaci. Hlavním ukazatelem bylo náhlé utichnutí cikád, které přimělo jednoho z rybářů kmene, aby ihned běžel upozornit ostatní. Více asimilované komunity původních obyvatel i ostatní obyvatelé nacházející se na okolních ostrovech žádná varovná

⁹⁰ Čl. 5 odst. 2, čl. 6 odst. 2 Nagojského protokolu.

⁹¹ Společné podání představitelů původních obyvatel Mezivládní komisi pro Nagojský protokol ze dne 5.6.2011: *Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing: Substantive and Procedural Injustices relating to Indigenous Peoples' Human Rights*. Dostupné na: http://www.ubcic.bc.ca/files/PDF/NagoyaProtocol_IGCJointSubmission_060111.pdf

⁹² Srov. FIGUEROA, R.M. cit. pozn. 78.

znamení nezaznamenali a tsunami podleli.⁹³

Čím dál tím více se tak ozývá volání po tom, aby do plánování adaptačních i mitigačních opatření byli zapojeni původní obyvatelé, jejichž tradiční ekologické znalosti by ve spojení s vědeckými poznatky mohly být velkým přínosem pro předcházení či eliminaci dopadů klimatických změn. Příkladem instituce, která kombinuje vědecké poznatky s tradičními znalostmi a zabývá se monitoringem životního prostředí, mj. i táním ledovců, je Výzkumné centrum v Nanuviku (*Nunavik Research Centre*), jehož koncept by tak mohl být dále následován.⁹⁴

5. Závěr

Přístup států k původním obyvatelům a jejich zhoršující se životní podmínky jako by odrážely přístup společnosti k životnímu prostředí jako takovému. Ve chvíli, kdy si společnost začala uvědomovat nutnost reálného uplatňování konceptu udržitelného rozvoje, který by umožnil hospodářský a sociální rozvoj, ale současně bral ohledy na stav životního prostředí, byla vyzdvížena i úloha původních obyvatel, a to s ohledem na jejich četné ekologické znalosti i na skutečnost, že představují určité ukazatele a zároveň ochránce stavu životního prostředí ve zranitelných, zato však biologicky i geneticky velmi cenných oblastech.

Existence původních obyvatel jako svébytných skupin již byla mezinárodním právem vzata v úvahu. Existují mezinárodněprávní instrumenty vztahující se přímo k domorodým komunitám, které reflektují jedinečný vztah, jež původní obyvatelé pojí s jimi tradičně obývaným územím a na něm se nacházejícími přírodními zdroji. Zvyšuje se i snaha zapojovat původní obyvatelé do rozhodovacích procesů na mezinárodní úrovni, a to zejména v rámci OSN.

I nadále však hrají nenahraditelnou roli lidskoprávní normy, a to zejména právo na sebeurčení, právo na zachování kulturní integrity, vlastnické právo a právo na účast při rozhodovacích procesech a předchozí konzultaci. Tato práva se navzájem podmiňují a doplňují, čímž vytváří široký prostor pro ochranu tradičního způsobu života a práv původních obyvatel vztahujících se k jimi obývaným územím a přírodním zdrojům, a tím v neposlední řadě zajišťují i ochranu životního prostředí.

Stále však dochází k porušování práv původních obyvatel ze stran států i soukromých společností, pro které území domorodých komunit představuje zdroj zisku s ohledem na

⁹³ Tamtéž; srov. též LEUNG, R. 2005, Sea gypsies saw signs in the waves: How Moken people in Asia saved themselves from deadly tsunami, *60 Minutes* [online], 20.3.2005 [vid. 2014-04-14]. Dostupné na: <http://www.cbsnews.com/news/sea-gypsies-saw-signs-in-the-waves/3/>.

⁹⁴ Srov. FIGUEROA, R.M. cit. pozn. 78.

množství cenných rostlin, živočichů či nerostů, jež se na nich nacházejí. Z toho důvodu je nutné, aby mezinárodní společenství pokračovalo v posilování těchto práv a aby došlo k zakotvení účinných mechanismů jejich vynucování a ochrany.

Je také nutné si uvědomit, že s úbytkem domorodých komunit ubývá i významných tradičních ekologických znalostí, jejichž ochrana dosud není náležitě garantována. Mezinárodní společenství by mělo nejen zajistit zachování těchto znalostí, nýbrž i podporovat jejich využití v rámci ochrany životního prostředí, zejména však v procesu vyrovnávání se s negativními dopady klimatických změn.

6. Seznam použitých zdrojů

Použitá odborná literatura

- ANTON, D.K., SHELTON D.L. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, str. 545-665
- BARSH, R.L. Indigenous Peoples. In: BODANSKY, D., BRUNEÉ, J., HEY, E. *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford: Oxford University Press, 2007, str. 831 – 852
- BURGORGUE-LARSEN, L. The rights of indigenous peoples. In: BURGORGUE-LARSEN, L., ÚBEDA DE TORRES, A. (eds.). *The Inter-American Court of Human Rights: case-law and commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 497-528
- CASTAN, M. DRIP feed: the slow reconstruction of self-determination for Indigenous peoples. In: JOSEPH, S., McBETH, A. (eds.). *Research Handbook on International Human Rights Law*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010, str. 492-511
- COBO, J.M. *Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations*, UN Doc.E/CN.4/Sub.2/1986/7, 1986/7, Add. 1-4.
- FIGUEROA, R.M. Indigenous Peoples And Cultural Losses. In: DRYZEK, J.S., NORGAARD, R.B., SCHLOSBERG, D. (eds.). *Oxford Handbook of Climate Change and Society*. New York: Oxford University Press Inc., 2011, str. 232-247
- CHAVES, J. The Andean Pact and Traditional Environmental Knowledge. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Assessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004, str. 223-235
- JAIRETH, H. Human Rights Discourse, Indigenous Peoples, and Legal Evolution. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Assessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004, str. 187-221 (pozn. 97)
- MAGRAW, D.B., BAKER, L. Globalization, Communities and Human Rights: Community-Based Property Rights and Prior Informed Consent. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. I*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 762-777
- METCALF, CH. Indigenous Rights and the Environment: Evolving International Law. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. II*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 71-108
- TSOSIE, R. Indigenous People and Environmental Justice: The Impact of Climate Change. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. II*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 109-161

Odborné články

- ANAYA, S.J. International human rights and indigenous peoples: The move toward the multicultural state, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, roč. 21, 2004, str. 13 – 61

- DREES, L.M. Introduction to Documents One through Five: Nationalism, the League of Nations and the Six Nation of Grand River, *Native Studies Review*, roč. 10, č. 1, 1995, str. 75-79
- GRAHAM, L.M. FRIEDRICH, N. Indigenous Peoples, Human Rights, and the Environment, *Yale Human Rights and Environment Dialogues Spring 2011 Report*, 2011
- MCGREGOR, D. Linking traditional ecological knowledge and western science: Aboriginal perspectives from the 2000 State of the Lakes Ecosystem Conference. *Canadian Journal of Native Studies*, roč. 28, str. 139-158
- MIRANDA, L.A. Indigenous Peoples as International Lawmakers, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 2010, roč. 32, č. 1, str. 203–263
- WIESSNER, S. The Cultural Rights of Indigenous Peoples: Achievements and Continuing Challenges, *European Journal of International Law*, 2011, roč. 22, č. 1, str. 121-140

Primární zdroje

- Africká charta lidských práv a práv národů
- Agenda 21
- Americká deklarace práv a povinností člověka
- Americká úmluva o lidských právech
- Deklarace o právech původních obyvatel
- Deklarace z Rio de Janeiro
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace
- Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném rozdělení přínosů plynoucích z jejich využívání k Úmluvě o biologické rozmanitosti
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 45/164
- Společné podání představitelů původních obyvatel Mezivládní komisi pro Nagojský protokol ze dne 5.6.2011: *Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing: Substantive and Procedural Injustices relating to Indigenous Peoples' Human Rights*
- Úmluva o biologické rozmanitosti
- Úmluva o domorodém a kmenovém obyvatelstvu
- Úmluva o původních a kmenových národech
- UNHRC - General Comment No. 23: The rights of minorities (art. 27)
- UNCED: Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development

Judikatura

- Rozhodnutí Meziamerické komise pro lidská práva č. 12/85 ze dne 5.3.1985 ve věci č. 7615 (Brazílie)
- Zpráva Meziamerické komise pro lidská práva ze dne 12.10.2004 ve věci Komunita původních obyvatel Mayů z oblasti Toledo proti Belize (IACHR, *Case of the Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize*)
- Rozsudek Meziamerického soudu pro lidská práva ze dne 31.8.2001 ve věci Komunita Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui (IACHPR, *Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua*)
- Rozsudek Meziamerického soudu pro lidská práva ze dne 29.3.2006 ve věci Původní obyvatelé Sawhoyamaxa proti Paraguayi (IACHPR, *Case of the Sawhoyamaxa Indigenous*

Community v. Paraguay)

- Rozsudek Meziamerického soudu pro lidská práva ze dne 28.11.2007 ve věci Původní obyvatelé Saramakové proti Surinamu (IACHPR, *Case of the Saramaka People v. Suriname*)
- Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 26.3.1990 ve věci Ominayak a kmen Lubicon Lake Band proti Kanadě (UNHRC, *Ominayak and Lubicon Lake Band v. Canada*)

Internetové zdroje

- GREENSPAN, E.: *A new threat to Peru's indigenous peoples' consultation law*. In: Oxfam America [online]. 16.1.2014 . Dostupné na: <http://politicsofpoverty.oxfamamerica.org/2014/01/a-new-threat-to-perus-indigenous-peoples-consultation-law/>
- LEUNG, R. 2005, Sea gypsies saw signs in the waves: How Moken people in Asia saved themselves from deadly tsunami, *60 Minutes* [online], 20.3.2005. Dostupné na: <http://www.cbsnews.com/news/sea-gypsies-saw-signs-in-the-waves/3/>.
- International Whaling Commission: *Aboriginal Subsistence Whaling* [online]. Dostupné na: <http://iwc.int/aboriginal>
- The programme of work on Article 8(j) and related provision: *Introduction: Traditional Knowledge and the Convention on Biological Diversity* [online]. Dostupné na: <http://www.cbd.int/traditional/intro.shtml>
- UN Office of the High Commissioner for Human Rights: *Leaflet No. 10: Indigenous Peoples and the Environment* [online], dostupné na: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuideIPleaflet10en.pdf>
- UN Permanent Forum On Indigenous Issues: *Who Are Indigenous Peoples* [online], 2009. Dostupné na: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf